

De Japanisering van Europa

In het ergste geval zijn er over 1000 jaar helemaal geen Japanners meer. Dit is natuurlijk wel een erg extreem voorbeeld, maar feit is dat vergrijzing in Japan een groot probleem is. In de VS en in Europa wordt de bevolking ook steeds ouder. Gaan we Japan achterna?

door Fleur van Dalsem

In Japan worden al jaren meer Tena's verkocht dan luiers. In 1950 was 5% van de bevolking er 65 jaar of ouder, in 2010 was dit 23% en in 2050 zal dit percentage naar schatting op 40% liggen. Op dit moment telt Japan meer dan 126 miljoen inwoners, maar dat zal in 2050 nog slechts 95 miljoen zijn als

gevolg van het hoge sterftecijfer – dat ligt nu hoger dan het aantal nieuwgeborenen. Wetenschappers hebben berekend dat bij dit lage geboortecijfer er over duizend jaar geen Japanners meer zijn. Het zijn dus Japanda's, een uitstervende soort.

De gevolgen van de vergrijzing in Japan drukken zwaar op de economie. De

beroepsbevolking krimpt, de gepensioneerden worden steeds ouder en drukken financieel zwaar op de pensioenpotten en het gezondheidszorgstelsel. Japan is niet bepaald financieel gezond: de schuld is maar liefst 250% van het bbp. De economische groei is al heel lang laag, inflatie is een zeldzaam fenomeen. Er is 1,6 vacature voor elke sollicitant, aldus *The Economist*. Door het gebrek aan personeel moeten bedrijven sluiten en zijn restaurants buiten de grote steden soms alleen in het weekend open. Op het platteland staan er acht miljoen huizen leeg en in de grote stad – bijna 80% van de Japanners woont in een stedelijke omgeving – is woonruimte onbetaalbaar. Dus nemen Japanners niet te veel kinderen, die kunnen ze namelijk niet huisvesten, en zo wordt het demografische probleem een vicieuze cirkel. Nog een verontrustend cijfer: de belangrijkste doodsoorzaak onder inwoners onder de 30 is zelfmoord. Sociale druk, depressie en baanverlies

zijn de belangrijkste oorzaken van het hoge aantal zelfmoorden.

Geld voor kinderen

Hoe probeert Japan uit de demografische problemen te komen? Daarvoor heeft de overheid de afgelopen jaren verschillende oplossingen bedacht:

1. De arbeidsparticipatie moet omhoog

Dat is lastig in een land waar het als vrouw nog steeds normaal is om te stoppen met werken na de bruiloft en fulltime voor dat ene kind te gaan zorgen. Nou ja, en voor haar oude ouders en schoonouders dan. Dat is niet in een generatie veranderd. De vrouwen die wel fulltime (blijven) werken, krijgen vaak geen kinderen, dus dat schiet ook niet erg op.

2. Immigratie?

Immigratie zou ook een oplossing voor het Japanse vergrijzingsprobleem

kunnen zijn, maar Japanners hebben een sterke weerstand tegen immigratie, schrijft Corné van Zeijl van ACTIAM in een column. "Een klein voorbeeld zegt al veel: het afgelopen jaar was het aantal goedgekeurde asielaanvragen letterlijk op een paar handen te tellen, 20 van de 20.000 aanvragen. In Europa is er altijd veel immigratie geweest. Dat levert weer andere problemen op, zoals de opkomst van populistische partijen. Toch is immigratie, gedeeltelijk, een oplossing voor de arbeidsproblematiek." Sinds 2015 zijn de regels voor hoogopgeleide buitenlanders om in Japan te mogen werken en wonen versoepeld, maar dat heeft tot nu toe weinig succes. Zo'n 98,5% van de inwoners is nog steeds Japans.

3. Meer kinderen

De Japanse vrouw krijgt gemiddeld 1,4 kind. In Nederland ligt dat op 1,6. De Japanse regering wil dat getal in 2025

Inspelen op de vergrijzing in Japan

Richard Dingemans, CEO van Pelargos Capital en co-manager van de Japanstrategie van de assetmanager, ziet ook de kansen van de vergrijzing in Japan: "Kansen liggen bij het inspelen op eerste-orde-effecten van vergrijzing: stijgende vraag naar medicijnen voor ouderdomsziekten als Alzheimer, ouderenzorg via beheer private ziekenhuizen of bejaardenhuizen, of diensten die inspelen op de extra vrije tijd van ouderen, bijvoorbeeld (luke) ouderenreizen."

Daarnaast is er volgens Dingemans een tweede-orde-effect dat in Japan steeds beter zichtbaar wordt: een structurele krapte op de arbeidsmarkt, waarbij er een groot tekort is aan arbeidskrachten in de dienstensector (horeca, detailhandel en zorg) en aan (technisch) geschoolde arbeiders voor de maakindustrie en de bouw. Dingemans: "Dit heeft in de afgelopen jaren geleid tot sterk verbeterde arbeidsvoorwaarden en lonen, maar ook tot meer mobiliteit van werknemers, die vaker van werkgever wisselen. Deze arbeidskrapte biedt kansen voor bedrijven die productieprocessen automatiseren, zoals robotproducenten, maar ook voor aanbieders van allerlei vormen van arbeidsbemiddeling, zoals uitzendbureaus en recruitmentdiensten."

Ten slotte is vergrijzing een belangrijke drijvende kracht achter de corporate governance-revolutie in Japan: omdat pensioenfondsen (inclusief het overheidspensioenfonds GPIF, het grootste pensioenfonds ter wereld) steeds meer pensioenen moeten uitkeren, hebben ze de cashflows uit hun beleggingen hard nodig. "De rente op staatsleningen is nihil en Japanse bedrijven hebben de gewoonte om hun winsten op te poten op hun balans in plaats van uit te keren aan aandeelhouders. In 2016-2017 heeft de Japanse overheid wetgeving ingevoerd die bedrijven verplicht meer aandacht te geven aan aandeelhouderswaarde en een efficiënte kapitaalstructuur. Mede hierdoor zijn dividenduitkeringen en aandeleninkoopprogramma's in de afgelopen jaren sterk gestegen."

Een bedrijf dat inspelt op en profiteert van de vergrijzing in Japan is volgens Dingemans Solasto, een aanbieder van medische outsourcingdiensten voor ziekenhuizen en exploitant van verzorgings- en verpleeghuizen. "Solasto is in 2012 door Carlyle Group geprivatiseerd en gestroomlijnd, waarna een nieuwe groeistrategie is uitgerold. In 2016 is het bedrijf weer naar de beurs gebracht. Consolidatie in de sterk gefragmenteerde en inefficiënte verpleeghuissector biedt aantrekkelijke

groeimogelijkheden voor de komende vijf tot tien jaar.

Een ander voorbeeld dat Dingemans noemt, is H.I.S., de Japanse marktleider op het gebied van vliegtickets en pakketreizen, dat in toenemende mate inspeelt op reizen voor ouderen. Ook is het eigenaar van pretpark Huis ten Bosch in Nagasaki, dat binnenkort een licentie voor een geïntegreerd casinoresort in Nagasaki hoopt te krijgen. Dit zou erg gunstig zijn voor de winstgroei op middellange termijn.

Ook noemt hij Fanuc, wereldmarktleider voor robots, met name voor de productie van auto's en consumentenelektronica. Dingemans: "Door de economische onzekerheid als gevolg van de Chinees-Amerikaanse handelsoorlog staan nieuwe orders en bedrijfsresultaten op korte termijn onder druk. De leidende marktpositie, het uitstekende groeipotentieel van robots en de overgekapitaliseerde balans maakt Fanuc een aantrekkelijke belegging vanuit een langetermijnperspectief. Daarnaast zorgt de toegenomen aandacht voor corporate governance en aandeelhoudersrendement in Japan voor druk op Fanuc om het dividend te verhogen en/of aandelen terug te kopen."

NB: Op het moment van schrijven heeft het Pelargos Japan Alpha Fund geen posities in deze bedrijven.

Japanners nemen niet te veel kinderen, die kunnen ze namelijk niet huisvesten, en zo wordt het demografische probleem een vicieuze cirkel

weer op 1,8 hebben. Ouders krijgen sinds een paar jaar geld van de overheid voor kinderen. Van zo'n 1000 dollar voor het eerste kind tot wel 9400 dollar voor het vierde. Dat werkt echter vooral goed buiten de grote steden. Op het platteland is het aanmerkelijk goedkoper om vier kinderen op te voeden dan in het drukke Tokio.

4. Digitalisering/robotisering om het gebrek aan arbeidskrachten op te vangen

Als er geen werknemers zijn, dan moeten robots het werk maar doen. Gelukkig is Japan toonaangevend als het gaat om robottechnologie. Ze ontwikkelen ook al robots sinds de Edo-periode (1603-1867)! In hotels worden robots gebruikt als receptionist, butler, vraagbaak en conciërge. In de industrie werken inmiddels een kwart miljoen robotwerknemers. De komende vijftien jaar zal dat aantal groeien tot meer dan een miljoen. Ook in de zorg – er zijn lang niet genoeg artsen en verzorgenden voor al die oude Japanners – worden robots gebruikt. In het bejaardenhuis Shin-tomi in Tokio lopen twintig robots rond die helpen bij het verzorgen van de bewoners. En straks zijn er ook nannypots. Wellicht dat meer Japanse vrouwen dan kunnen gaan werken. Er is immers een betrouwbare oppas in huis.

Witte koppies

De vraag is nu: gaat Europa Japan achterna? Dat zou heel goed kunnen. Demografische trends behoren tot de best voorspelbare trends. De bevolking in West-Europa wordt ook steeds ouder, terwijl er gemiddeld per vrouw steeds minder kinderen worden geboren. Eurostat heeft een nieuwe reeks bevolkingsramingen opgesteld, voor de periode 2015 tot 2080. In EUROPOP2015 wordt voorspeld dat de bevolking van de EU-28 (post-Brexit 27) zal pieken rond 528,6 miljoen in 2050 en daarna geleidelijk zal dalen tot 518,8 miljoen in 2080. Tussen 2017 en 2080 zal het aandeel van de bevolking in de arbeidsgeschikte leeftijd naar verwachting gestaag dalen tot het jaar 2050, om zich daarna enigszins te stabiliseren, berekende Eurostat. "De ouderen zullen waarschijnlijk een groter percentage van de totale bevolking uitmaken: de 65-plussers zullen 29,1% van de bevolking in de EU-28 vormen in 2080, vergeleken met 19,4% in 2017. Als gevolg van de verschuiving tussen de leeftijds-categorieën zal de grijze druk (de ouderen) in de EU-28 naar verwachting bijna

verdubbelen, van 29,9 % in 2017 tot 52,3 % in 2080. De totale demografische druk – de verhouding tussen afhankelijke personen, jong en oud, en de beroepsgeschikte bevolking van 15-64 jaar – zal naar verwachting toenemen van 53,9% in 2017 tot 79,7% in 2080." Maar Europa vergriest niet alleen; er zijn straks ook veel meer witte koppies. Eurostat berekende dat het aandeel van mensen van 80 jaar en ouder naar verwachting meer dan verdubbelt tussen 2017 en 2080: van 5,5% tot 12,7%. Landen binnen Europa met de oudste bevolking zijn Nederland, Slovenië en Luxemburg.

De vergrijzing in Europa heeft ruwweg dezelfde financiële en economische gevolgen als die in Japan. Er zijn minder werkenden die samen voor de gepensioneerden moeten zorgen, zorgkosten

De vergrijzing in Europa heeft ruwweg dezelfde economische gevolgen als die in Japan

lopen op, economische groei kan in het geding komen. En inflatie, welke actief beleid om ouderen langer te laten doorwerken gaat de inflatie in de EU de komende tien jaar richting de 0%. Wordt de pensioenleeftijd in de hele eurozone opgetrokken naar 70, dan loopt de kerninflatie wel langzaam op om te eindigen tegen de 2%, waar de ECB naar streeft," aldus Pimco. Wat betreft de pensioenregelingen; die zijn niet overal in Europa hetzelfde en dat zou op Europees niveau voor problemen kunnen zorgen. Econome Yvonne Adema schreef in haar proefschrift: "Landen met een groot kapitaal gedekt pensioensysteem, zoals Nederland, krijgen op termijn last van landen in de Economische en Monetaire Unie (EMU) die een omslagstelsel hanteren." Dat komt, analyseert Adema,

Inspelen op vergrijzing in Europa

Jack Neele en Patrick Lemmens, fondsmanagers bij Robeco, noemen drie sectoren die profiteren van de steeds ouder wordende Europeaan.

1. Gezondheidszorg

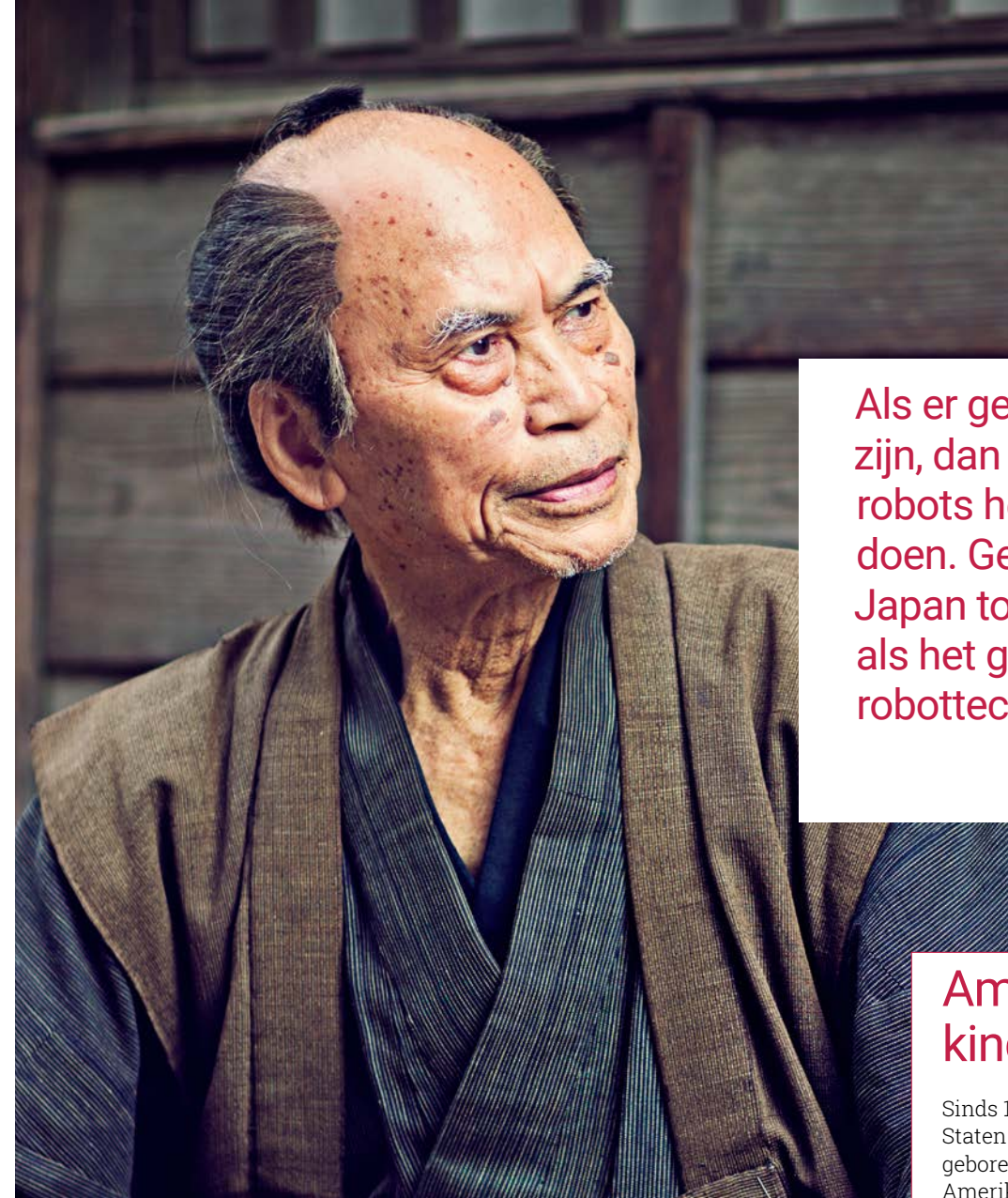
"De sector gezondheidszorg mag in dit rijtje natuurlijk niet ontbreken. Met de toename van het aantal ouderen stijgt ook de zorgvraag. Veel mensen boven de 65 jaar krijgen namelijk last van hart- en vaatziekten of chronische ziektes, zoals diabetes. Bedrijven die actief zijn in preventie, diagnostiek of natuurlijk het ontwikkelen van medicijnen, zijn goed gepositioneerd om hiervan te profiteren."

2. Financiële dienstverlening

"Veel mensen houden zich er niet mee bezig totdat het te laat is: een goed pensioen. Maar niet alleen dat, een aangepaste woning kunnen betalen, eventuele extra zorg of inderdaad toch die wereldreis vereisen allemaal tijdige financiële planning. Veel mensen sparen wel, maar hebben zoveel verschillende pensioen- en spaarpotjes dat ze het overzicht hebben verloren. Fintech biedt hier uitkomst. In combinatie met een menselijke adviesfactor wordt het steeds makkelijker om overzicht te krijgen, te gaan plannen of om de juiste beleggingen te doen. Nu alleen nog op tijd beginnen."

3. Consumentengoederen

"De ouderen die nu stoppen met werken, hebben over het algemeen een redelijk pensioen opgebouwd. Hierdoor zijn zij de groep die relatief gezien het meest te besteden hebben. Hun consumptiepatroon is anders dan dat van de jongere generaties. Zij besteden wellicht meer aan vakanties, cruises en bijvoorbeeld luxegoederen en minder aan digitale gadgets. Bedrijven die actief zijn in consumentengoederen kunnen het zich niet veroorloven deze groep te negeren."

Als er geen werknemers zijn, dan moeten robots het werk maar doen. Gelukkig is Japan toonaangevend als het gaat om robottechnologie

Amerikaanse kinderen te duur

Sinds 1980 zijn er in de Verenigde Staten niet zo weinig kinderen geboren als nu. En dat terwijl Amerikaanse geboortecijfers in een periode van economische groei doorgaans oplopen. Niet alleen krijgen Amerikaanse vrouwen later kinderen omdat ze eerst carrière willen maken na hun opleiding, het is ook niet meer voor elke Amerikaan weggelegd om kinderen te krijgen. Van huizen om ze in op te laten groeien tot de steeds duurder wordende crèche en de studie aan toe: het opvoeden van kinderen is prijzig geworden. Bovendien zijn werkgevers en overheden in de VS niet zo ruimhartig als het gaat om verlofregelingen als hun Europese tegenhangers. Betaald verlof is maar in vijf staten geregeld. Verder moeten ouders het zelf maar uitzoeken.

Kijktip

Wilt u de gevolgen van de vergrijzing in Japan goed begrijpen, kijk dan naar de documentaire die Anita Rani maakte voor de BBC: *No sex please, we're Japanese*. In deze docu komt zij in dorpen waar alleen nog oude mensen wonen en bezoekt ze jonge mannen in steden die alleen een virtuele vriendin hebben. Ja, zo komt er nooit een nieuwe generatie. Nog te zien op YouTube.

doordat de besparingen in kapitaal gedekte landen bij vergrijzing sterker stijgen dan in landen met een omslagstelsel, zoals Italië en Duitsland. Dit resulteert per saldo in een kapitaalstroom naar laatstgenoemde landen. Bovendien lopen de kosten van de pensioenen in omslaglanden, waar de werkende beroepsbevolking de pensioenen van de ouderen betaalt, sterk op als door vergrijzing het aantal pensioengerechtigden stijgt ten opzichte van het aantal werkenden."

Wees een konijn

Wat doen Europese landen om vergrijzing tegen te gaan? In Polen roepen ze inwoners via reclames op om zich meer te gedragen als konijnen (weinig subtiel), in Italië is er een babybonus van tussen de 80 en 110 euro per maand gedurende een jaar voor lage en middeninkomens. Omdat dit blijkbaar niet hard genoeg gaat, stelt de minister voor families – natuurlijk heeft Italië er een – voor om ouders

belastingkorting te geven op luiers en melkpoeder. Maar wellicht moet de regering ook eens kijken naar (verlof)regelingen voor ouders. In Italië werken ouders allebei fulltime, een parttime-cultuur zoals in Nederland is er niet.